

REGÉLŐ.

PESTEN csötörtökön december 3^{kán} 1835.

Megjelen társával együtt hetenként kétszer vasárnap és csötörtökön. Fél évi díjja helyben képekkel 5 ft. borítéktalanul; postán 6 ft. pengőben. A' szerkesztői hivatalban évnegyedenként 'a képek nélkül is válthatni példányt. A' folyóiratnak egyes száma, vagy képe 12 kr. p. p.

ORSZÁG- 'S NÉPISMERTETÉS.

B u d a P e s t (Vegzet.)

Dobse László, kit Isvánfi VI. könyvének 55. lapján fekete színnel méltán rajzolt-le, említést sem érdemel. Ez a' külső zavarok között fejedelmi kötelességének meg nem felelvén, Budának Mátyás által szerzett ékét homályosította, ha csak a' könyvtárból elpazarlott megbecsülhetlen kincseket vesszük is szemügyre.

A' mohácsi veszedelmet, 's ebben szerencsétlen II-dik Lajosunk elestét mindenki jól tudja. Ezen időtől kezdve annyi vész érte honunk szívét Budát, mint magát a' nagy testet. 1526-dik év sept. 2-án a' Török majd nem üresen találván megszállotta, 's kirabolta. — Még füstölögtek az épületek, 's már a' Zápolyaiak rohanták-meg. Tizenegyszer álla ellenök Nádasdy Tamás, Ferdinand kir. részéről volt várparancsnok; de Pesserer és Taubinger hívtelen német századosok Szoliman kezére játszák: ez pedig kedvenczének Zápolyának a' k. koronával együtt által adta Ferdinand, Rogendorf vezérsege alatt, Budát october 31-dikétől december 19-ig ostromoltatja; de Zápolya hatalmasan ellentáll, a' közelgető Török pedig felszabadítja. Most Zápolya új falakkal és sánczokkal erősíté, a' benn munkálkodó polgároknak szorgalmukat kiváltságokkal jutalmazván. Zápolya elhunyt, de Izabellának a' Törökökkel szövetekezése Ferdinandnak igyekezetét tovább is sikeretlenné tette. Szoliman 1541-ki september 2-án csalfasággal Budába beférkezett, 's minden vérontás nélkül hatalma alá hódította; ennek napját a' fejevári kapu belső kövére bevéssette. Itt kezdődik a' török hatalom alatti nyomorúságnak szakadatlan láncza.

Miután Ferdinand alatt 1530—40—41—42-dik esztendőben, Rudolf alatt pedig 1598-ban haszontalan kísértettük a' visszavételt; 1602-ben Roswurm cs. kir. vezér september napjaiban Buda alatt termett. Először is a' buda-pesti közösülést kívánván gátolni a' hidat szétszórta. Pestet második rohanásra elfoglalta, 's már már Buda is hanyatlott, midőn Hassan török vezér a' Rákos mezején megjelent. 'S így Pest a' mieinknek, de Buda minden erőködés-mel-

lett is a' Törökök birtokában maradt, hihetőleg Roswurm pénz szomja miatt, ki csak ugyan 1604-ben Prágában lefejeztetett.

1605-dikben a' budai zsidók a' Törökök ellen összeesküsznek, de szándékuk fölfedeztetik, 's a' fejevári kapu elejébe bástyát kelle építniek. (Ez 1723-dik évben, husvét napján, a' lőpor meggyulásától légbe vettetett.) — 1635-dikben majd minden ház, ágyúk talpai, kereskedők portékái, és több 1000 embernél — 1669ben pedig csaknem egész Buda, Mátyás kir. lakhelye, fegyvertára 's a' t. és a' keresztény rabokon kívül 4000 török lett a' lőpor lángjának áldozatja.

1682-ben Tököly Imre Budán a' nagy vezérrel tanakodik. A' haza ügyét szíven hordozó józanabb rész Leopoldhoz folyamodik Buda visszavételét esengve. 'S valóban

1684-ben Margit szigete és Gellért hegye hatalmunkba estek: de végre november 31-kén Lotharingi Károlynak hátrálnia kellett az önvállalkozottakon kívül 23.000 közlegény, 639 tisznek vesztésével.

Az 1685-dik évi győzelem annyira megtörte a' Töröknek nyakát, hogy fegyverszünet koldulna, melly azonban megtagadtatott. — Szerencsénkre! mert 1686-dik szeptember 2-dik napján esti 6 óra felé a' keresztény tábor három hónapi ostrom után közönségesen megrohaná Budát, 's az egész kereszténység örömeire visszavette. — Ezután kezdett ismét felkelni düledékiből, 's jelesül Maria Therezia alatt uj fényre kapni.

A' mondottakból nyilvános, hogy Buda 1638-ban a' Törökök birtokában volt. Ha ekkori rajzolatjára még egy pillanatot vetünk, a' szembetűnő mecsetek királyaink alatti roppant templomokra emlékeztetnek. Illyen vala hajdan Alamizsnás sz. Jánosé, mellyet Korv. Mátyás nagyobbított, 's mellynek prépostja „Comes Capell. Reg.“ czimet és királyi titoknoki hivatalt viselt; — sz. László kápolnája; — Zsigmond temploma a' Csehek számára (ebbe temettetett-el Kunigunda, Mátyás hitese); — sz. György, 's Magdolna temploma. Ezen utóbbi volt a' Magyaroké, mellyet a' Törökök mecsetté változtattak, 's végre Buda visszavétele után a' tér nagyobbitása végett széthánytak; — sz. Pál, Miklós, József, ker. János kápolnáji — 's mindenek fölött a' ma is fennálló, legrégibb, Maria menybemeneteléről nevezett, plebania-templom.

A' mi hidját illeti, ez elejétől fogva majd repülő, majd hajón álló vala. 1638—1646 körül 33 hajón álló hiddal köttetett össze a' két testvér város.

Kapui ra nézve, a' fennebb említett fejevári kapu ellenében állott a' vízi, vagy konstantinápoli kapu. Ezen a' végső harcban a'

Törökök legtöbbszer rohantak-ki. A' bécsi kapu zsidó kapunak is neveztetett. A' vár- vagy új kapu II. József alatt nyitattott.

Híres levén Buda az ő fürdőiről, észre kell vennünk, hogy azokat már a' régi történetírók említik, de név-jegyzet nélkül Föl- és Al-hévíz czim alatt. Neveik, valamint uraik változtak; mert például Istvánfi szerint a' mostani rudas-fürdő a' Törökök alatt Mustafa nevet visele.

Elvégre, ha a' Budán alól fekvő, mintegy 360 lányi magos-ságra emelkedő, az időnek sok viharait kiállott ősz Gellért hegyre tekintünk, még ennek is hátán a' változás nyomait leljük-föl; mert rajta a' sz. Gellért tiszteletére épített templomot később fellegvár, ezt pedig 1812-ben csillagvizsgáló torony váltá-fel. — Láss mindenkor boldog csillagzatokat édes m. haza! Lásson fő városod is B u d a —

P e s t !

A' ki Budapestnek nevérol szónyomozólag kíván értesíttetni, azt nagy tudományú tek. Horvát István urnak erről irt értekezéséhez (mellyet a' többi között e' rövid ismertetésben is zsinór-mértékül használtunk) utasítjuk. (Nyomatott Pesten Trattner Mátyás betűivel 1810.) A' mi Pest eredetét illeti, a' némelyektől A c i n c u m ellenébe helyeztetni szokott T r a n s - A c i n c u m hídő csak vélemény. Pest városnak eredete későbbi a' Magyarok ide jötténél, de régibb a' királyi méltóság behozatásánál. Béla király névtelen jegyzője a' Dunán átkeletvén vitéz őseinket, mélyen hallgat Pestvárosról, 's helyébe a' Magyar-Révet (portum Moger) iktatja. Zsolt vezér kijelelte országunk határait, 's várakat építtetvén megyékre felosztotta: hihető tehát, hogy ekkor építtetett atyáinktól a' hasonló vármegyének elnevezést adó Pestvár is az előbbi Magyar-Rév helyén. Taksony vezérsége alatt Pestvár bizonyosan már fennállott. Beszéli ugyan is Béla kir. névtelen jegyzője, hogy Pestvárt egyéb számos helyekkel a' bolgár földről nagy sereg Ismaelitákkal hozzánk költözködött Billa és Bars fő nemeseknek ajándékozta, 's hogy ugyan ezek népségöknek két részét Pestvár jobbagyaivá tették. (LVII. fejez.)

Ezen Ismaeliták vagy szerecsenek megtagadva Mahomet profétájakat (mert Engel ur bizonyítása szerint vallásuk nem Judaismus volt), szent László királyunk alatt keresztényekké lettek, Nagy Kálmán pedig e r ő s z a k o s k o d v a is őket Magyarokká változtatta, megparancsolván törvényében, hogy a' szerecsenek leányaikat csak Magyaroknak adhassák feleségül h.) Ó be elpirulhatnak nagy

királyunk gondolatján a' nyelvünk terjesztését gátló honiak!! — A' szerencseneknek kedves foglalatosságuk levén a' kereskedés, ennek szeretetét a' pesti magyar lakosokba is beoltották. Innen a' város népessége nőttön nőtt, és szaporodott gazdasága. Nevelték ezt különösen a' rákosi országgyűlések, azt pedig a' nyereség reményétől különféle időkben Pest falai közé édesgetett Németek; úgy hogy már sz. Gellért életirója C i v i t a s -nak, melly név csak a' nagyobb kiterjedésű helyeknek tulajdonított, Rogerius pedig a' 13-dik században nagy és gazdag városnak nevezi.

1244-dik évben a' Tatárok feldulván hazánkat, elhamvadott Pest város is. IV-dik Béla kir. visszajötté után különféle népek telepedtek keblébe, 's annyira épült, hogy tiszteltem királyunk arany bullájú privilegiumában szabadságokkal ékesitené-föl, i), 1255-dik évbenpedig szövet-gyárokat birna.

Ez időtől, mint Buda, a' körülállások szerint most pusztult, majd virágzott. Zsigmond kir. lakosainak vásárt engedett, 's hatalmat, hogy az országgyűlésekre szavazattal és helylyel bíró követeket küldhessenek.

1458-ban a' didergető fagyos télben a' leghevesebb országgyűlés tartatott Rákos mezején. Itt dörgé-el Szilágyi azon szívet rázó magyar beszédet, melly a' nagyobb részt Mátyáshoz hajlítá. Alig választatott ez, már a' pesti gyermekek magyar énekkel tisztelték j).

II-dik Ulászló alatt a' rövid de véres pórhadat állá-ki. II-dik Lajos alatt pedig, mint Buda, Pest is szenvedett. Az 1526-dik évi országgyűlés utósó volt Rákoson; azért utósó, mert sikertelen. Szoliman győzött. Pest a' láng martalékja, lakosai a' mészárlás szerencsétlen áldozatai lettek. Az élőknek csak egyetlen vigasztalás lehet, hogy a' pogány visszatértével 1527-ben Ferdinand szárnyai alá jutottak. Hajh de 1529-ben kitört a' Török, uj vész érte Pestet; mert vad iga alatt kelle nyögnie, 's ha egyik év felszabadította is, a' másik lesujtá. Így folyt kedvező és kedvetlen változások között állapotja mindaddig, míg 1686-ban a' szabadító sereg minden ellentállás nélkül, miután ötödikszer és most utószor volt a' Török hatalmában, elfoglalta. Szomorúbb volt most képe, mint 1538-ban. Az összerongált 's repedezett házakat török szeny lepte. Kőfallal, sőt, mint rajzunkon láthatni, csatornával is kerítve; de minden külváros nélkül, csekély számú lakosokkal, kik elvesztett javaikat, feleségeiket siratták. Sajgó sebeiket enyhíté az idő.

i) Kaprinai Hist. Dipl. P. 1. pag. 483—490. 1244.

j) Thuróczi p. 4. Bonfin, dec. 3. Székel Estván Chronic. Krakó. 1559.

Már I-ső Leopold alatt virágozni kezdett Pest, 's 1703-dikban a' királyi városok sorában találjuk. Ez óta mindenben napról napra óriási lépésekkel előre halad. „Adja a' magyar nemzet Istene (tek. és tudós Horvát István urnak szavaival végzem-el e' rövid jegyzetemet), hogy egyesüljön a' hajdan egy várost tevő mostani két város, 's így egy roppant testben századokig hirdethesse Nemzeti Főnlétünket és Méltóságunkat!!

A' P e s e r é k.

Mennyire megy a' magára hagyatott természet az ember kimitelésében, láthatni a' tűzföldi (Feuerlandi) lakosoknál, kik Bougainville után Peseréknek neveztetnek. Midőn Forster hozzájuk jutott, holott a' délszaki tenger öblében tanyázó más népek hangos kurjongatással 's vidám kiabálásokkal sietnek a' hozzájuk érkező Európaiakhoz, amazok közel a' hajónál legkisebb megszóllamlás által se nyilatkoztatták-ki részvételöket. Semmi más szózatot nem hallani tőlek, csak ezt: P e s e r é h. Minekutána több izbeli integetésre a' hajóhoz lehetett néhányat birni, sem örömmek, sem a' kíváncsiságnak valamelly jeleit benne tapasztalni nem lehetett. Egész külső tekintetök nyomorúságukat hirdeté; egyetlen egy ruhájok ócska tengeri borjúbőrből állott, melly némelly zsinóron csüggött vállaiokról. — Többnyire mind az asszonyok, mind a' férjfiak csupa mezitelenek, minden tisztesség és szemérmesség jele nélkül. Csak néhánynak lógott keblök körül egy darab folt czifraságul. Nyakukon egy szíjon gyöngyöcskék és béka-tekenyöcskék függöttek. Fejöken egy lud-tollal megrakott gucsma. Ezen szón kívül P e s e r é h, mellyet majd jajgató, majd enyelgő hangon ejtének, -- csak egy kettő böffentett-ki olly más néhány szót, mellyek merő mássalhangzókból és torok-betűkből állának. Egyenlő velek nem törődéssel fogadák ők el az Európaiaktól a' ritkaságokat; sőt ezen állati emberek az Európaiaknak még hajóikra is, az emberi észnek ezen remekeire, minden illetődés nélkül pillantottak. Általában characterök butaság, semmivel se törődés, 's tunyaság vegyesen. Némi nemű okosságuknak és munkásságuknak jegyeik csupán fegyvereik: a' nyil, iv, és lándsa. Döglött és bűdösödő tengeri borjak busával, kivált undorító zsírjával, tengődnek; ezeket az asszonyok kis kosarakkal fogdossák a' tengeri csigákkal együtt. Ha ezek nélkül szűkölködnek, mindent megesznek. Kisded csónakjok fakéregből áll. Ők is kóborlók ugyan, de hol letelepednek, együtt maradnak nyomorult gúnyhójikban. Két ágast t. i. egymásba támasztanak; felső kerületét gallyakkal, gazzal, és tengeri borjú vagy Guanaka bőrével rakják-be; tenger felőli oldala nyitva marad; itt